

Jong en Oud

In de serie 'bezieling in poëzie'

20 oktober 2013

Licht en Groet

In het licht van de nieuwe wereld die komen zal zijn wij vandaag bijeen: geen kinderen zullen daar sterven, oude mensen maken hun dagen vol, jonge mensen zullen daar pas op hun honderdste sterven.

Korte aanhef

We verbinden onze zoektocht in het leven met de vraag om de hulp van onze Heer, de Ene, die hemel en aarde nog steeds schept, ons dag aan dag nabij is in zijn zoon Jezus Messias die ons inspireert en met de geest van Pinksteren die onze hoofden verlicht en onze harten verwarmt.

Genade is er voor u en vrede van God onze vader en moeder, naar wiens beeld en gelijkenis wij zijn geschapen en wij onszelf dag aan dag herscheppen.

Amen

Waar het over gaat

Bezieling in poëzie. Dat is het thema van de najaarsvieringen. Je laten inspireren door gedichten. Hoe doe je dat? Want wat staat er eigenlijk precies? Wat betekent het? Wat bedoelt de dichter? Kan hij niet wat duidelijker zijn? Vragen waar de dichter zelf wellicht helemaal niet op zit te wachten. Maar wat kun je dan wel met poëzie? Je leest niet allemaal hetzelfde in een gedicht. In de stilte die valt in de witregels klinken emoties door. Een gedicht kan iets in je aanraken. En in degene die naast je zit, misschien iets anders. Toch is er herkenning. Bezieling, soms. Verbinding. Een oproep. Zonder elk woord te hoeven begrijpen. Zoals muziek kan je raken, juist als je niet iedere noot probeert te traceren.

Vorige maand ging het over Hemel en Aarde. Vandaag hebben we het over Jong en Oud. Is dit een tegenstelling? Of lijkt dat maar zo? We lezen gedichten waarin verschillende aspecten over jong en oud naar voren komen. De profeet Joel zegt in boek 3, vers 1 : “ oude mensen zullen dromen dromen, en jongeren zullen visioenen zien”. We zullen ervaren wat dit betekent in een beeldend stuk van Willem.

Ik begin met een gedicht van Muus Jacobse het pseudoniem van Klaas Hanzen Heeroma.

Het pseudoniem verwees naar een voorvader van zijn moeder.

Moeder

Nadat mijn vader stierf en jij zo oud en
ontredderd achterbleef, ben ik begonnen
jij tegen je te zeggen, want als niemand
meer jij tegen je zegt, ben je zo oud.

Toen ging je toch weer leven, maar heel anders
niet meer mijn moeder, maar gewoon het meisje
voor je mijn vader trouwde, het verleden
als toekomst voor je, weer bij moeder thuis.

Was ik je zoon nog of een teruggekeerde
vriend van heel vroeger, als wij wandelden
-het ging toch nog, voorzichtig – langs de paadjes
van 't bos, en jij vertelde, arm in arm?

En toen het niet meer ging en ik kwam bij je
in 't ziekenhuis, leefde je nog weer eerder,
vlak bij de dood, maar trots toch, als je toonde
stapje voor stapje, wat je al weer kon.

Tot je het niet meer kon, ook niet meer praten,
enkel nog kijken, en ook dat niet meer,
enkel nog slapen naar de laatste adem.
En 'k heb je haar gestreeld, als van een kind.

Vriendinnetje, Dochter van mij.

Dromen en visioenen

Sara

Vreemd – nu ik zo oud ben geworden en niet lang meer te gaan heb, droom ik vaker. Bijna elke nacht. En ik onthoud de meeste dromen ook nog. Nee, het klopt niet wat ze zeggen: dat je op je oude dag je hele leven de revue laat passeren. En dat je uiteindelijk in de moederschoot terug kruipt. Misschien komt dat nog. Maar ik droom van de toekomst, van wat er komen gaat, van wat er op ons toekomt. Ik droom van jou, Joël, mijn kleinzoon van vijftien. En van Emma, het buurmeisje dat vorige week is geboren. Ik droom over wat jullie zullen meemaken. Het zijn grillige dromen, brokstukjes zonder zichtbaar verband. Maar toch passen ze bij elkaar, zoals de fragmenten in de caleidoscoop die ik als meisje had. Je draait aan de koker en het beeld verandert. De stukjes van het leven van Emma en jou dansen in mijn dromen.

Joël

Ik denk dat ik ook vaak droom, dat doet iedereen, maar ik onthoud mijn droom bijna nooit. Ik word wel eens zwetend wakker en dan was het dus vast niet leuk wat ik heb gezien. Maar ik weet wel dat ik dingen zie 's nachts, stilstaande beelden in zwart-wit, geen geluid, geen beweging. Ik zie vaak gezichten die ik nooit eerder zag. Portretten. Vrouwen en mannen. Vaak van oude mensen in ouderwetse kleren. Ik denk dat het geen gezichten van de toekomst zijn, maar van vroeger. Soms lijken de gezichten van sommige mannen een beetje op dat van mij. Een beetje. Ik zou best willen zien hoe het met me verdergaat. Ik zou best jouw dromen willen hebben, oma.

Sara

Doe maar niet. Daar zou je best eens spijt van kunnen krijgen. Het lijkt me niet goed om vooruit te weten wat je te wachten staat. Zou je willen weten wie er in jouw leven allemaal zal doodgaan? En als je zou weten dat het oorlog zou worden? Wat zou je dat helpen nu het nog goed met je gaat? Waarom zou je trouwens de waarheid dromen? Ik droom wel eens dat opa naast me ligt te slapen. En als ik wakker word, is dat jammer genoeg niet waar. Maar omdat ik altijd over de toekomst droom, wordt het misschien nog wel eens waar. Dat zou mooi zijn, zeg.

Joël

Eén portret heb ik goed onthouden. Een vrolijk jongetje, zo oud als ik, blond, in een zwart pak en met een mooie muts op. Dikke wangen en stoute ogen. Ik dacht toen ik wakker werd dat ik opa had gezien toen hij jong was. Want die kwam uit Zeeland, heb je verteld. Maar dat kan toch niet?

Sara

Zag hij er ongeveer zo uit? (laat foto zien die zij uit haar tas haalt)

Joël

(deinst terug) Niet eens ongeveer. Dat is hij! Hoe kan dat nou? Droom ik dan toch de waarheid? Zie ik gezichten die echt bestaan?

Sara

Bestonden. Hebben bestaan. Want hij is er niet meer. Dat is de waarheid. Wat jij ziet is niet waar. Niet

meer waar. Maar jij kijkt dus in het verleden en ik in de toekomst. Dat is bijzonder. Misschien beter dan andersom, want jij hebt nog weinig verleden en ik heb niet veel toekomst meer. Eén stukje droom van mij vind ik heel erg leuk. Die droom heb ik vaker gedroomd. Het is een stukje waar Emma en jij samen in voorkomen. Als grote mensen. Het is een heel mooi stukje droom. Meer zeg ik niet.

Joël

Die baby van hiernaast en ik? Als dat ooit waar is... dat kan haast niet. Zullen we toch maar ruilen, jij de gezichten? Om je te troosten? En ik de toekomstdromen? Om me te waarschuwen of alvast blij te maken?

Sara

Zou het niet mooi zijn als wat jij ziet en wat ik droom elkaar 's nachts tegenkomen? Dat jij mijn gezicht zou zien en ik jou kan dromen?

Joël

En dat we dan samen opa zouden zien. Ja, dat zou mooi zijn.

Andere stem:

Daarna zal het geschieden, dat Ik mijn Geest zal uitstorten op al wat leeft, en jullie zonen en jullie dochters zullen profeteren; jullie ouderen zullen dromen dromen, jullie jongeren zullen gezichten zien. Ook op de dienstknechten en op de dienstmeiden zal Ik in die dagen mijn Geest uitstorten. Ik zal wonderen geven in de hemel en op de aarde, bloed en vuur en rookzuilen. De zon verandert in duisternis en de maan in bloed, voordat de grote en geduchte dag van de Ene komt. En het zal geschieden, dat ieder die de naam van de Ene aanroept, behouden zal worden, want op de berg Sion en in Jeruzalem zal een wijkplaats zijn, zoals de Ene gezegd heeft; en tot wie behouden worden zal ieder behoren, die de Ene zal roepen.

Overweging

Ik kijk naar een foto van mijn vader toen hij drie jaar oud was. Hij is nu 84. Hij zit in het midden van het gezin, buiten, in Enschede op de keukentafel. Zijn blik is niet uitbundig, eerder onderzoekend, verwachtingsvol. Wat gaat er om in dat hoofd van hem? Is alles wat hij meemaakt voor hem volstrekt vanzelfsprekend, zoals kinderen dat vaak beleven? Kijkt hij al een kleine tachtig jaar vooruit? Zou het waar zijn dat alles voorbeschikt is? Dat in zijn blik van toen alle toekomstige ontmoetingen al gevangen zitten? Dat onder zijn schedeldak zich alle toekomstige gedachten al hebben samengebaldd, in een uiterst geconcentreerde vorm, om er straks gedoseerd uit te stromen? Ziet hij zijn latere kleine zusje al voor zich? En mijn moeder? Ziet hij zijn kinderen al? En zijn kleinkinderen? Liggen geluk en verdriet, leven en dood al in afgemeten hoeveelheden in de voorraadschuren van zijn hersenen opgeslagen om op de voorbeschikte momenten te voorschijn te komen? Voelt hij zich al het centrum van de kosmos en de spil van de geschiedenis? Elk mens komt ooit op die gedachte om er vervolgens een leven lang over te doen om haar weer kwijt te raken. Want er zijn altijd anderen.

Waar kijkt hij naar? Naar de fotograaf natuurlijk, maar ziet hij mij al ruim tachtig jaar later naar hém kijken? Ziet hij mij, zijn zoon van 59? Zijn zijn jonge ogen behalve jong ook al 84? Zit dat hele volle, rijke leven al in dat jongetje van drie samengebaldd dat in zijn luier op de keukentafel zit?

Zijn moeder staat ook op de foto, ze ziet er vroegoud uit, zes kinderen al, maar is toch nog maar 36 jaar. Toen zij 70 was, begon ze al te dementeren. Ze stelde steeds weer dezelfde vragen. In het begin van haar verval – was het verval? – wist ze dat ook en verzuchtte dat ze zo dom was. Ze zong vaak onverstanebare teksten in de keuken. We wisten dat het psalmen waren. Oma werd de laatste zes jaar van haar leven 'kinds' genoemd. Dat is een belediging voor haar en voor kinderen. Zij kroop als een stervende zwaan in haar verentooi. Ze miste 's nachts, diep in de war, een traprede naar beneden en overleefde dat niet. Dit gedicht van predikant en dichter Geert Bogaard past bij haar:

Toen wij dachten dat zij niets meer wist,
wilde ik nog iets proberen met een heel oud lied,
niet omdat we verlangden naar een laatste woord,
maar om met haar te schuilen in een psalm.

Ik zei: Ook al ga ik door een dal van de schaduwen des doods ...

En zij: Ik vrees geen kwaad.

En ik: want Gij ...

En zij: zijt bij mij.

Urd is in de Oud-IJslandse Edda de verpersoonlijking van het lot van de mensen, de voorbeschikking. Het is een schikgodin, degene die ons *Schicksal* bepaalt, en ze staat voor het verleden, voor de geschiedenis, niet voor de toekomst. Alles wat is en zal komen, was er al, zegt de mythe. Alles is al voorbeschikt en van de toekomst moet je het niet hebben. *Urd* staat achter mijn vader, op deze oude foto. Wij, ook de nu 84-jarige peuter van toen, wij, de toekomst, staan ervóór. Wij hebben onze eigen toekomst achter ons en kijken terug naar wat ons voorbeschikt is. Zo waait de geschiedenis ons in het gezicht.

De tekst uit Joël, de omdraaiing van de nachtelijke blikrichting van jongeren en ouderen, doet me aan *Urd* denken. Ze is een profetie en wij denken dat het bij een profetie altijd om de toekomst gaat, een soort voorspelling. Petrus citeert op de Pinksterdag deze profetie van Joël en voegt daaraan toe: zo zal het zijn in het laatst der dagen. Nu dus is deze profetie in vervulling gegaan, zegt Petrus. Nu, het láátst der dagen... en de handelingen van de apostelen moeten nog beginnen! De geest begint net te waaien, te ademen, te blazen. Er is op Pinksteren een begin gemaakt en geen afscheid genomen. Ons begrip van tijd zit wel eens ons begrijpen van het leven in de weg. Wij spreken wel eens over God als hij of zij die was, die is en die komen zal. Dat is drie keer hetzelfde.

Ons historisch-lineaire denken is niet erg pastoraal. Jongeren willen alleen maar ouder worden, ouderen willen alleen maar terug. Ergens is er een keerpunt, dan gaat 'ik kan al' over in 'ik kan nog'. Dat is een onzalig beeld. Natuurlijk is het verlies van vitaliteit iets waaraan je moet wennen. Maar er komt veel voor in de plaats. Vraag het de jongeren. Natuurlijk wil je graag vooruit als je jong bent. Maar je weet niet goed wat je achterlaat. Vraag het de ouderen. De vorig jaar overleden schrijfster Hella Haasse heeft het ooit in haar herinneringen aan Nederlands-Indië prachtig verbeeld – en de profeet Joël zou er wát trots op geweest zijn. Hella Haasse is als tachtigjarige terug in de bergen van haar jeugd en beschrijft een ervaring die haar daar overvalt. De confrontatie met en herkenning van de waarnemingen van toen roepen bij haar een bijzonder verschijnsel op: 'alsof mijn bewustzijn op het punt staat de "verloren tijd" te beleven, niet alleen een fysieke staat-van-zijn, een gebeuren, een handeling, maar ook heel het diffuse web van zintuiglijke indrukken, verwachting, herinnering, dat destijds met die momenten samenhang. Dit zijn letterlijk onbeschrijflijke gewaarwordingen. Ik voel mij telkens weer, over de afstand in de tijd heen, één met het kind, het meisje dat ik was. Zoals dergelijke flitsen scheuren veroorzaken in de chronologie, zo was ik mij vroeger, midden in de tastbare werkelijkheid van toen, soms bewust van een nog onbestemde uitbreiding van mijn bestaan, mijn onvoltooid toekomstige tijd, en leek het me alsof ik weerlichtsnel iets voorvoelde en begreep van een latere, verdere vorm van mijzelf. Hier op Gambung besta ik als het ware binnen verschillende, in elkaar overvloeiende bewustzijnslagen.' Vraag het de jongeren. Vraag het de ouderen. Vraag het ons.

Amen

Oud en jong

Die woorden worden soms, me dunkt,
verminkt, geblutst, vernepen,
met dwaze moedwil uitgelegd
en zeer verkeerd begrepen.

'n Mens is jong wanneer zijn geest,
in weelde van gedachten,
kan 't onkruid der bekrompenheid
tot stikkens toe versmachten.

'n Mens is oud wanneer zijn geest
de vleugels van 't verlangen,
gespierd om hoger op te gaan,
verlamd in 't stof laat hangen.

Des ken ik zeventigers, die
met witbesneeuwde haren
en stram van lijf en leden,
toch hun gulle jeugd bewaren.

En gij, o lezer, kwaamt ge nooit
'n man van twintig tegen,
zo klam, alsof hij stokoud reeds
had in de wieg gelegen?

Omer Karel Laey (Vlaams dichter uit het begin van de vorige eeuw)
